

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

Yayın No: 80

PROF. DR. CİHANGİR AKIN'A ARMAĞAN

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BÖLÜMÜ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Cihangir Akın'ın Özgeçmişi ve Yayınları

Teşekkür

I. KISIM

Prof. Dr. Yılmaz ÖZKAN.....3

Esnek Bağlı Değerlendirme Sistemi

Prof. Dr. Yılmaz ÖZKAN, Öğr. Gör. Osman YAKIT.....9

Kalite Fonksiyon Göçerimi (KFG)'Nin Yeni Ürün Geliştirmedeki Yeri Ve Önemine Farklı Bir Bakış

Prof. Dr. Ali SEYYAR, Yunus KÖLEOĞLU.....25

Gazilere Yönelik Yeni Sosyal Politika Açılımları

Prof. Dr. Adem UĞUR, Öğr. Gör. Saim Alper AYAS.....37

Sosyallik ve Dayanışma Ekseninde Örgüt Kültürü ve Değişim

Doç. Dr. H. LATİF, Yrd. Doç. Dr. F. FİDAN, M.ROŹNİATA.....61

The Influence of The Leadership Style on The Manager-Subordinates Relations

Doç. Dr. Verda Canbey ÖZGÜLER.....77

Okuldan Çalışma Yaşamına Geçiş: Teorik Yönler Ve Uygulama Örnekleri

Yrd. Doç Dr. Aydın YILMAZER.....115

İnsan Kaynakları Yönetimi: İçeride Bir Birim Mi, Dışarıdan Alınması Gereken (Outsourcing) Bir Hizmet Mi?

Yrd. Doç. Dr. Ömer BOSNALI.....147

Türkiye’de İşsizlik Sigortasının Finansmanı

Yrd. Doç. Dr. Engin HEPAKSUZ, Bülent ARPAT, Yunus KÖLEOĞLU.....163

Türkiye’de Sendikal Güvence Ve Sendika Yöneticilerinin Görevde Kalma Sürelerine İlişkin Bir Araştırma

Yrd. Doç. Dr. Osman SARI.....181

Sosyal Güvenlik Hukukunda Prim Kavramı

Yrd. Doç. Dr. M.Çağlar ÖZDEMİR.....193

Türkiye’de Sağlık Sektörü İşgücü Piyasası Analizi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yrd. Doç. Dr. Ekrem ERDOĞAN.....217

Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Katılımı

Yrd. Doç. Dr. Tuncay YILMAZ, Arş. Gör. Bora YENİHAN...235
Kurumsal Bağlılık ve Sonuçları

Arş. Gör. Ahmet Utku ERDAYI.....251
Beyaz Yakalı İşçilerin Örgütlenme Karakteri

Arş. Gör. Hayrettin ŞAHİN.....269
UMEM Beceri'10 Projesinin Vasıflı İşgücü Oluşturulmasına
Katkısı

Arş. Gör. Serhat ÖZGÖKÇELER.....283
Genişleyen Sosyal Politika Disiplininde “Sosyal-Risk Yönetimi”

Arş. Gör. Mustafa ŞEN.....303
Mobbing Kavramı Ve Araştırma Görevlilerine Yönelik Mobbing
Araştırması

Metin İNCELER.....331
İşçi Konfederasyonlarının İşsizliğe Bakış Açısının Söylem
Analizi İle Değerlendirilmesi – Hak-İş Örneği

II. KISIM

Prof. Dr. Cihangir AKIN.....347
Liberalizm, Laiklik Ve Demokrasi Üçgeninde Yeni-Kapitalizm
Ve Ahlak Paradoksu

Yrd. Doç. Dr. Şafak KAYPAK.....363

Kadın Dostu Kentler ve Kent Konseyi İlişkileri

Öğr. Gör. Dilay GÜVENÇ.....381

Enformel Sektörde Kadın Emegi: Ev Eksenli Çalışma

Dr. Faruk TAŞCI.....401

Felsefî Ve Dinî Arka planıyla Topluma Karşı Ahlâkî Sorumluluk
Olarak İşletmelerin Sosyal Yardım Fonksiyonları

Arş. Gör. Özge Alev SÖNMEZ.....425

Kırsal Kalkınmada Kadının Önemi: Iğdır İli Örneği

Öğr. Gör. Emel DEMİRGEN.....437

Romantik Dönem Kapsamında Avrupa Toplumu ve Müzik

III. KISIM

**Prof. Dr. Sedat MURAT, Yrd. Doç. Dr. Levent ŞAHİN, Arş. Gör.
Mehmet GÜLER.....449**

Nedenleri Ve Sonuçları Bakımından Çalışan Yoksulluğu

**Doç. Dr. Kenan ÖREN, Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Merve
DARIYEMEZ.....485**

Türkiye’de Sosyal Dışlanma Ekseninde Ötekileştir Olgusu

Doç. Dr. Tuncay GÜLOĞLU, Gülnihal BOZOĞLU.....513

Eğitim Sektöründe Örgüt Kültürü Ve Örgütsel Bağlılık: Yalova İlinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Yrd. Doç. Dr. Muharrem ES.....537

Bilgi Toplumunun Yeni Yüzü Bilgi Kentleri

Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN , Hem. Hande CENGİZ.....561

Kozmetik Ürünler, Kadınların Yaşamındaki Yeri Ve Yol Açtığı Sağlık Sorunları

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ, Yrd. Doç. Dr. Fatma FİDAN, Zühal SARI.....579

Nedenleri Ve Sonuçlarıyla Türkiye’de Mobbing Vakaları

Arş. Gör. Cihan DURMUŞKAYA, Arş. Gör. Mert ÖNER.....597

Çoğulcu Teori Ve Sistem Teorisi Açısından Türk Endüstri İlişkilerinin Teorik Temelleri

Arş. Gör. Elif ALP.....617

Yeni Yasal Düzenlemeler Bağlamında Evde Çalışma

Emina VİLDİÇ.....637

Bosna Savaşı’nı Görmüş Çocuk (Şehit) Ların Şiirleri: Hasan Akay ve Yılmaz Taşçıoğlu Örnekleri

İshak TURAN.....653

Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Türk Polis Teşkilatı: 167
Gülen Yüz Projesi

Prof. Dr. Süleyman Özdemir.....667

Alan Araştırmaları Işığında Türkiye’de Esnek Çalışma

Yrd. Doç. Dr. Fuat Man, Yrd. Doç. Dr. Cemal İyem.....699

Boş Zaman Aktörleri: “Futbol Emekçileri”

NEDENLERİ VE SONUÇLARI BAKIMINDAN ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

Prof. Dr. Sedat MURAT,

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Levent ŞAHİN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Arş. Gör. Mehmet GÜLER

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Özet

Tarihin her döneminde varolduğu bilinen yoksulluk sorunu; günümüzde boyutları, ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları ülkeden ülkeye önemli farklılıklar sergilemekle birlikte; sadece gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de en önemli sosyo-ekonomik sorunlardan birini teşkil etmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme ve neoliberal politikalar söylemleri ışığında tartışılmaya başlanan yoksulluk sarmalının boyutları, o derece büyümüştür ki; artık gelir getirici bir işte çalışmasına rağmen en temel insani ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanan büyük kitlelerden bahsedilir hale gelmiştir. Genel anlamda yoksulluk sorununun ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları ile çalışan yoksulluğunun neden ve sonuçları karşılaştırıldığında, aralarında bazı benzerlikler bulunmakla birlikte, önemli birtakım farklılıkların da bulunduğu görülür. Bugüne değin konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, ağırlıklı olarak çalışan yoksulluğunun ortaya çıkış nedenlerine değinildiği ve sonuçlarının hep ikinci plana atıldığı ve hatta neredeyse tamamında hiç bahsedilmediği görülmüştür. İşte bu açığı kapamak amacıyla; dünyada çalışan yoksulluğunun boyutları ve nedenleri ortaya konduktan sonra, sonuçları üzerinde olabildiğince ayrıntılı bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çalışan Yoksulluğu, Çalışan Yoksulluğunun Neden ve Sonuçları

ABSTRACT

The problem of poverty which is known to have roots in the existence of mankind have different characteristics today with respect to its scale, causes and results. It is one of the most important socio-economic problems for developing and developed countries. The scale of poverty spiral which started with the speeches on the globalization and neo-liberal policies grew so much that today it is possible to talk about masses who have difficulties in meeting their basic human needs though they work in a job which help them obtain a certain amount of money. Generally the comparison of reasons and results of poverty with the reasons and results of working poverty (in-work poverty) reveals significant differences while there are some similarities as well. Examination of studies which have conducted until today indicate that mostly the reasons for working poverty have been discussed widely and the results have always been considered in the second plan and even not discussed at all. In order to close this gap, this study conducts an in depth detailed examination on the results of working poverty after it puts forward the scale of and reasons for working poverty in the world.

Key Words: Poverty, Working Poverty, Causes and Consequences of Working Poverty

Giriş

Çalışma hakkı ve ödevi, yeryüzünde yaşayan tüm insanların en temel insani haklarından biri olmasına rağmen, bu olgudan yoksunluk anlamına gelen işsizlik, bugün gelinen noktada dünyanın bütün bölgelerini ve ülkelerini etkileyen küresel bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluk sarmalının da en önemli nedenlerinden birini teşkil eden işsizlik sorunu ile mücadele veren ülkeler, henüz bu sorunu bertaraf edebilecek argümanlara ulaşamamışken, üzerine bir de çok farklı boyutları olan başka bir gerçekle karşılaşır hale gelmeye başlamışlardır: "Çalışan Yoksulluğu". Yani, gelir getirici bir işte çalışıyor olmasına rağmen, hem kendisini hem de varsa bakmakla yükümlü olduğu hanesini yoksulluk sınırları içerisinde yaşatmak zorunda kalan insanlar ve bu insanların vermiş

oldukları yaşam mücadeleleri, bir anda dünyanın en önemli uluslararası kuruluşlarının birincil gündem maddelerinden birini teşkil etmeye başlamıştır.

Dört başlık altında oluşturulan bu çalışmada öncelikle küreselleşme ve en önemli çıktısı olarak görülen neoliberal politikaların yoksulluk sorunu üzerindeki etkileri tartışılmış ve bu tartışma yapılırken farklı yoksulluk kıstasları ve geçerlilikleri ortaya konmuştur. Bu bilgilerden hareketle, ilk olarak 1960'lı yıllarda bilimsel çalışmalara konu olmaya başlayan ancak gerçek etkilerini ve büyük çaplı oluşumunu 1980'li yıllardan sonra gösteren çalışan yoksulluğu sorunu küresel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Kuşkusuz ki, bu denli büyük ve küresel bir sorunun nedenlerinin ortaya konması gerekmektedir. İşte üçüncü başlık altında çalışan yoksulluğunun kendine has nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak ve çalışmanın en orijinal kısmını oluşturduğu düşünülen başlık altında ise, çalışan yoksulluğu olgusunun ortaya çıkarabileceği muhtemel sonuçlar ortaya konmaya ve bir anlamda bu alandaki literatür eksikliği tamamlanmaya çalışılmıştır.

1. KÜRESELLEŞME SÖYLEMLERİ İŞİĞİNDA YOKSULLUK OLGUSU

Ortaya çıkışı, insanlık tarihi ile özdeşleştirilen ve ülkelerin sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmişlik düzeylerine göre önemli nedensel farklılıklar arz edebilen yoksulluk olgusunun bütün kesimler tarafından kabul edilen tek bir tanımlamasını yapabilmek oldukça zor hatta imkansızdır. Her ne kadar ortaya çıkışı ülkeden ülkeye büyük farklılıklar gösterdiği bilinse de; son dönemde yoksulluk ekseninde yapılan çalışmaların, ağırlıklı olarak küreselleşme ve beraberinde getirdiği neoliberal politikalara dikkat çekmeye çalıştığı aşikardır.

Yoksulluk sorununun değerlendirilmesinde en önemli kıstasın ne olduğu sorusuna aranacak cevap, sorunun küreselleşme ve neoliberal politikalar ekseninde temellendirilip temellendirilmemesi gerektiği açısından da fikir verecektir. Çünkü, yoksulluk sorununa salt olarak ekonomik nitelikli bir bakış açısı ile yaklaşmak, sorunun

nedenlerine küreselleşme ve neoliberal söylemlerinin eleştirisinden uzaklaşma şansı tanımakta ve daha çok ülkelerin kendi iç dinamiklerine ya da bireysel bazı özelliklere gönderme yapılmasına neden olmaktadır. Buna karşın; ekonomik kıstasların yanında sosyal hakların ve hatta siyasal faktörlerin de göz önünde tutulması ve bu alanda yapılan çalışmaların gün geçtikçe artış göstermesi, sorunu doğrudan doğruya küreselleşme ve beraberinde getirdiği neoliberal politikaların getirdiklerine, daha doğrusu götürdüklerine endekslenmektedir.

Koray (2010: 4-5), bahsi geçen farklı bakış açılarına göre geliştirilmiş üç farklı ölçüm mekanizmasının olduğunu söylemekte ve bu metotları, “gelir (income), yapabilirlik (capability) ve kaynaklar (resources)” olarak sıralamaktadır. Buna göre; kullanım yaygınlığı açısından diğerlerine göre ön plana çıkan gelir ölçütü, Dünya Bankası'nın tercih ettiği ve üzerinde geniş kapsamlı bir uzlaşma olduğu yönünde fikir beyan edilen mutlak yoksulluk tanımlamalarında kullanılan günlük bir veya iki dolarlık ölçüttür. Bir diğer ölçüm mekanizması olan yapabilirlik ölçütü, mutlak yoksulluk tanımlamasının dışına çıkarak, sahip olunan gelirin veya malların tek başlarına taşımış oldukları önemden ziyade, bunların kişilerin hayatlarını değiştirebilme kapasiteleri üzerinde odaklanmaktadır. Son olarak kaynaklar ölçütü ise, kişi başına düşen gelirden tutun da, temel hak ve ihtiyaçları karşılayacak gelire kadar çok geniş bir tabandan hareket etmekte, bir diğer ifadeyle gelir ölçütünden yapabilirliğe kadar uzanan geniş bir perspektif sunmaktadır.

Konu ile ilgili literatür tarandığında, yoksulluk ile ilgili pek çok tanımlamanın farklı kıstaslar çerçevesinde yapıldığı görülür. Bunlar arasında en fazla kullanılanlar kuşkusuz ki, mutlak ve görelî yoksulluktur. Yoksulluğu en düşük düzeyde yaşayanları tespit etmek için oldukça uygun bir yapıya sahip olduğu düşünülen mutlak yoksullukta temel ölçüt, “bir bireyin canlı bir organizma olarak varlığını devam ettirebilmesi için asgari düzeyde alması gereken besin miktarı ve kalori değeri” iken; görelî yoksulluk bir toplumda “ortalama gelirin altında geliri olan insanların durumuna” işaret etmektedir (Kızılkaya ve diğerleri, 2010: 4).

Gıda ve temel ihtiyaçlar olarak iki temel yaklaşıma sahip olan mutlak yoksullukta genellikle sadece gıda yaklaşımına (insanın hayatını devam ettirebilmesi için gereken minimum gıda sepeti veya bir insan tarafından alınması gereken asgari kalori miktarının gerektirdiği tüketim harcamaları) göre belirlenen sınır, “açlık sınırı” olarak ifade edilirken; temel ihtiyaçlar (asgari gıda harcamalarının yanında giyinme, barınma, ısınma vb.) göz önünde tutularak tespit edilen sınır, “yoksulluk sınırı” olarak kendine yer bulmaktadır (Arabacı, 2011: 123; alışkan, 2010: 100-101).

Kuşkusuz ki yoksulluk gibi dünya ölçeğinde varolduğu bilinen bir sorunu sadece iki türlü kalıba sokmak ve o şekilde açıklamak da yeterli gelmeyecektir. Bu çerçevede yoksulluğun farklı bakış açılarıyla değerlendirildiği ortadadır. Buna göre, yoksulluğu çoğu zaman yaşam süresi, eğitim ve sosyo-ekonomik imkanlar çerçevesinde açıklamaya çalışan *insani yoksulluk*; gelirinin tamamını harcadığı halde mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük kalori miktarının ancak %80’ini karşılayabilenleri ifade eden *ultra yoksulluk* (şahin ve Yıldırım, 2007: 567-569); yaşanılan yerlere göre bir değerlendirme sunan *kır-kent yoksulluğu*, yoksulluğun çıkış noktasının ne olduğu ve bu sorunu ortadan kaldırmannın yollarının önceden tespit edildiği *objektif yoksulluk* ya da asgari temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanamadığı hususunda, yoksulların kendi algılarının ön planda tutulduğu *sübjektif yoksulluk* (Taşçı, 2009: 485-486) bunlardan sadece bir kaçını oluşturmaktadır.

Hangi tür yoksulluk üzerine yoğunlaşılırsa yoğunlaşılırsın, yoksulluğun özü itibariyle insanoğlu açısından üzüntü verici ve aşılması çok da kolay olmayan bir tecrübe olduğu ortadadır. Bu büyük sorunla mücadele verebilmenin yolu, herşeyden önce sorunu ortaya çıkaran temel nedenlerin tespit edilmesi ve bunların reforme edilmesinde yatmaktadır. Sorunun temel nedenleri pek çok farklı çalışmada değerliş isimler-konular altında ifade edilebilmektedir. şenkal (2005: 397-404) yoksulluğun temel nedenlerini; neoliberal politikalar, demografik yapıdaki değerlişim, ekonomik krizler ve göç gibi dört temel unsur çerçevesinde değerlendirirken; Arabacı (2011: 124-126) gelir dağılımındaki

eşitsizliklere, hanehalkı büyüklüğü ve yapısına, emek piyasasına ve enflasyona göndermede bulunmaktadır. Ampirik bulgulara dayanan ve “Türkiye’de Yoksulluk Algısı” üzerine değerlendirmeler sunan bir başka çalışmada ise, yoksulluğun nedenleri öncelikli olarak yoksulların kendisinden ve yoksulların dışından kaynaklanan nedenler olarak ikili bir yapıda değerlendirilmiştir. Yoksulların kendisinden kaynaklanan nedenler arasında kişisel-patolojik özellikler ve yoksulluk kültürü ön plana çıkarken, yoksulların dışından kaynaklanan nedenler ise genel olarak yapısal-ekonomik, siyasal ve toplumsal nedenler olarak üç temel unsur tarafından şekillendirilmiştir. (Kızılkaya ve diğerleri, 2010: 8-13).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Şenses de (2006: 145-149) yoksulluğun tanımının genişlemesi ile birlikte nedenlerinin de tespit edilmesinin güçleştiğini ve bu doğrultuda incelenen ülkenin gelişmişlik düzeyine, döneme, yoksul grubun özelliklerine, ülke içindeki yaş, dini inanç, ırk, dünya görüşü, eğitim ve gelir düzeyi gibi unsurlara bağlı olarak farklılaşabileceğini ifade etmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki 25-30 yıllık “Refah Çağı”nda yoksulluğun nedenleri daha çok ekonomik, sosyal ve yapısal nedenlere dayandırılmışken; 1980’li yıllardan bugüne ise, küreselleşme söylemleri eşliğinde ve sosyo-ekonomik yapıda hakim görüşü temsil eden neoliberal politikalar çerçevesinde ağırlıklı olarak kişisel nedenlere atfedilmektedir.

Gerçekten de son otuz yıllık periyod, dünyada çok önemli değişikliklerin yaşandığı dönemi temsil etmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemden 1970’li yılların ortalarına değin yaşanan ve Altın Çağ da olarak adlandırılan dönemin temel argümanını temsil eden ve sosyal devlet uygulamalarına ağırlık veren “sosyal piyasa ekonomisi”; yüksek oranlı ekonomik büyüme, gelir artışı ve istihdamın yaratıldığı bir dönemi temsil etmiştir. Ancak nasıl ki, 1929 ekonomik krizi o güne değin izlenen klasik iktisat politikalarının terk edilmesini ve Keynezyen Refah Devleti modeline geçişi sağladırıysa; 1973 ve 1979 yıllarındaki petrol fiyatlarının artışından kaynaklanan bir diğer bunalım da tekrardan devlet müdahalelerinin azaltılması, devletin ekonomik ve sosyal hayata

daha az karışacak şekilde küçültülmesi taleplerini ortaya çıkarmıştır. Keynezyen politikaların desteklediği refah devletine ve onun ideolojik altyapısına alternatif olarak ortaya çıkan ve klasik liberal düşüncenin temel argümanı olan piyasa ekonomisinin yeniden modernizasyonu olarak öne sürülen sözde yeni bu yaklaşımın adı neoliberalizmdir. Bu noktada özellikle yoksulluk ekseninde unutulmaması gereken husus ise, neoliberal politikaların, küreselleşme olgusunun temelini teşkil etmesidir. Küreselleşme, hakimiyetini dünya ölçeğinde genişletme yollarını arayan ulus-ötesi bir neoliberalizm ideolojisidir (Özdemir, 2007: 236-254).

İşte yoksulluk sorunu da, küreselleşme ve onun dünyadaki görünen yüzü olan neoliberal politikaların söylemleri ışığında büyük çapta yankı uyandıran ve ilgi alanı duyulan konuların başında gelmektedir. Neoliberal politikalar eşliğinde dünya kapitalist sistemiyle eklemlenme sürecine giren az gelişmiş ülkelerin hemen hemen tamamı (Türkiye de dahil olmak üzere) ithal ikameci büyüme modelini terketmiş; bunun yerine yoksulluk ya da daha geniş anlamda bölüşüm sorunlarının çözümünde de başarılı olacağı varsayılan ve uluslararası aktörler (Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve çokuluslu şirketler) önderliğinde sürdürülen neoliberal politikalara geçiş yapmışlardır (Şenses, 2006: 314).

İşletmelerin uluslararası rekabet yeteneğini yükseltmek amacıyla sermayenin hareket serbestisini ve karını artırmayı ve bu çerçevede işgücü maliyetlerini düşürmeyi temel hedef olarak gören neoliberal strateji, bireysel refahla birlikte ekonomik büyümeyi ve hareketliliği sağlamanın yolunun kuralsızlaştırma, esneklik ve özelleştirme gibi yöntemlerden geçtiğini benimsemekte ve 19.yüzyılın temel felsefesi olan “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” prensibini temsil etmesinin ötesinde serbest piyasa-rekabet kuralının siyasal ve toplumsal alana da nüfuz etmesini arzu etmektedir. Bu amacı gerçekleştirmede kullandığı temel araçlar ise, emek piyasalarının yeniden düzenlenmesi, toplumun ve devletin piyasa mantığına ve küresel sermayenin çıkarlarına uygun olan yapılandırılması olarak gösterilmektedir (Mütevellioğlu ve Işık, 2009: 162).

Yukarıda sayılan temel argümanlar eşliğinde geçen yaklaşık 30 yıllık tecrübe, beklentinin aksine yoksulluk ve bölüşüm sorunlarının çözümünde başarılı olamadığı gibi dünyadaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin daha da arttığı bir yapı arz etmiştir. Bu çerçevede gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum hem sosyal hem ekonomik anlamda daha da açılmıştır (Şenses, 2006: 315). Zaten küreselleşme ve neoliberal ekseninde yapılan yoksulluk eleştirileri de, tam bu noktadan çıkış yapmakta ve giderek artan bir şekilde devam etmektedir.

Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk adlı eseriyle varolan sisteme açıktan bir meydan okuma yapan Şenses (2006); 1980 sonrası küreselleşen kapitalizmin dayattığı neoliberal politikaların birçok ülkede varolan yetersiz koşulları daha da derinleştirdiğini, ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliği daha da artırdığını ve belki bunlardan da kötü olmak üzere bu ülkelerde artan yoksullukla baş edebilme potansiyelini zayıflatmış görüşünü bildiren Koray (2010: 12); yoksulluğun tıpkı sanayi devriminin ilk yıllarında ve takip eden 19. yüzyılda olduğu gibi, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında da en fazla tartışılan ve ilgi çeken konuların başında gelmesinin bir rastlantıdan ibaret olamayacağını ve dolayısıyla ilgili dönemlerin hakim görüşlerine inilmesi gerektiğini söyleyen ve bu söyleminin altında “sermaye birikim rejimine” vurgu yapan Akkaya (2004: 94); küreselleşmeye bağlı olarak yerleşen neoliberal düzenin göreceli bir gelir artışı sağlamakla birlikte, bölüşümü adaletsizleştirdiği ve “elde edilen gelirin elde edilen yerde kalmadığını” ve dolayısıyla işsizlik-yoksulluk sarmalını arttırdığı üzerine çıkarımlar yapan Özkul (2010: 632) bunlardan sadece bir kaçıdır.

Küreselleşme ve neoliberal politikalarla birebir ilintilenmeye çalışıldığı görülen yoksulluk olgusu, temelde iki farklı veri sağlayıcısı ve politika üreticisi konumunda bulunan uluslararası kuruluşlar tarafından da yoğun ilgi görmektedir. Bunlardan bir tanesi; küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görüşünü savunan

ve yoksulluk kavramına çok boyutluluk getiren yoksulluk ve buna dayalı olarak İnsani Gelişmişlik Kriteri'ni ortaya koyan Birleşmiş Milletler iken; bir diğeri ise Bretton Woods kurumu olarak Uluslararası Para Fonu ile ortak strateji izleyen ve özellikle mutlak yoksulluk üzerine vurgu yaparak yoksulluğu gelir düzeyine indirgemeye çalışan Dünya Bankası'dır. Bu çerçevede bilimsel araştırma ve makalelerde yahut diğerk uzmanlık araştırmalarında görölen genel eğilim de, küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunan kesimin UNDP rakamlarını; buna karşın küreselleşmenin olumsuz etkilerinden çok olumlu bir takım etkiler yarattığını iddia edenlerin ise Dünya Bankası rakamlarını tercih ettikleri doğrudur (Coşkun ve Tireli, 2010: 42).

Dünya Bankası her ne kadar görelı yoksulluk tanımını yapıyor da olsa raporlarında gelir yoksulluğuna dayanan mutlak yoksulluk tanımlarından yararlanmakta ve yer vermektedir. Bu doğrultuda gelir yoksulluğu çizgisi olarak günlük geçinmenin maliyetini 2007 ve öncesine kadar 1 \$, 2008 yılı itibariyle ise 1.25 \$ ve 2\$ kıstaslarıyla göstermektedir ki bu rakamlar gerçekten de açlık sınırı ile ifade edilebilecek orandadırlar. Raporlarında dünyayı 6 bölgeye (Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya, Sahra Altı Afrika) ayırdığı görölen Dünya Bankası'nın ilgili verilerine bakıldığında dahi dünyadaki yoksulluğun büyüklüğü tartışmasız bir şekilde ortaya konulmaktadır. Dünyada 2008 yılı itibariyle yaklaşık 1.3 milyar insanın günde 1.25 \$'ın altında bir gelikle yaşadığı görölmektedir (Çevrimiçi: <http://web.worldbank.org>, 10.04.2012). Bu, dünya nüfusunun yaklaşık olarak %22.4'lük bir kesimi anlamına gelmektedir.

Bölgesel olarak bakıldığında ise, yine 2008 yılı itibariyle Doğu Asya ve Pasifik nüfusunun %14.3'ünün, Avrupa ve Orta Asya'nın %0.5'inin, Latin Amerika ve Karayipler'in %6.5'inin, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın %2.7'sinin, Güney Asya'nın %36.0'ının, Sahra Altı Afrika'nın ise %47.5'inin günde 1.25\$'ın altında bir gelikle hayata devam ettiği görölmektedir. Şüphesiz ki bu oranlar günlük 2\$ çerçevesinde ele

alındığında çok daha vahim bir tablo ortaya çıkmaktadır. Sırasıyla, Doğu Asya ve Pasifik'in %33.2'sinin, Avrupa ve Orta Asya'nın %2.2'si, Latin Amerika ve Karayipler'in %12.4'ü, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın %13.9'u, Güney Asya'nın %70.9'u, Sahra Altı Afrika'nın ise %69.2'sinin günde 2\$'ın altında bir gelir elde ettikleri görülmektedir (Çevrimiçi: <http://data.worldbank.org/topic/poverty>, 10.04.2012).

Dünya Bankası'nın sadece \$ geliri ile sınırlandırmaya çalıştığı yoksulluk sorununu bu dar çerçeveden çıkarmak ve daha anlaşılır kılmak için çaba harcayan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yoksulluğu hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık gibi insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olma şeklinde tanımlamaktadır. Bu doğrultuda doğrudan yaşam süresi beklentileri, okullaşma oranları, kişi başına düşen gelir, reel satın alma gücü gibi sosyal nitelikli ve çok boyutlu göstergelerden yola çıkarak Beşeri Kalkınma İndeksini oluşturmakta ve insani gelişme derecesinin ölçülmesinde temel oluşturmaktadır (Uzun, 2003: 157).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Temmuz 2010 itibariyle yeni bir yoksulluk indeksi geliştirmiştir. Çok Boyutlu Yoksulluk İndeksi (Multidimensional Poverty Index) adı verilen bu yeni indekste sağlık, eğitim ve temel yaşam standartları adları altında üç temel boyut ve bu boyutlara ait 10 gösterge yer almaktadır. Sağlık boyutunda, beslenme ve çocuk ölüm oranları; eğitim boyutunda okullaşma oranları ve eğitim kurumlarına kayıtlı çocuk sayısı ve son olarak da temel yaşam standartları boyutunda ise yemek hazırlamak için tüp vb. enerji tedariki, tuvalet ve temiz su ihtiyacının karşılanması, elektrik, yaşamsal alan ve sahip olunan varlıklar bulunmaktadır. "Sürdürülebilirlik ve Eşitlik: Herkes İçin Daha İyi Bir Gelecek" adını taşıyan 2011 İnsani Kalkınma Raporu'na göre 0-1 arasında değişen rakamlar çerçevesinde en gelişmiş insani gelişme derecesine sahip olan ilk beş ülke sırasıyla; Norveç (0.943), Avustralya (0.929), Hollanda (0.910), Amerika Birleşik Devletleri (0.910) ve Yeni Zelanda (0.908) iken; en

düşük insani gelişme derecesine sahip olan ülkeler ise, Kongo Cumhuriyeti (0.286), Nijer (0.295), Burundi (0.316), Mozambik (0.322) ve Çad (0.328)'dir (UNDP, 2011: 127-130). Türkiye, sahip olduğu 0.443 puanla oldukça kötü bir görüntü çizmekte ve 92. sırada yer almaktadır. Çok Boyutlu Yoksulluk İndeksi'ne göre, yukarıda ifade edilen üç temel boyut çerçevesinde dünyada yaklaşık 1.7 milyar insanın yoksulluk sınırları içerisinde yaşamaya devam ettiği ve bunun da dünya nüfusunun yaklaşık %33'ünü oluşturduğu görülmektedir. (Çevrimiçi: <http://hdr.undp.org/en/statistics/mpi/>, 10.04.2012).

İster Dünya Bankası'nın isterse de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın istatistikleri göz önünde tutulsun; dünyada çok ciddi bir yoksulluk sorunun varolduğu ve bu sorunun kısa bir zaman dilimi içerisinde çözülmesinin de mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, 1980'li yıllardan itibaren günümüze değin küreselleşme sürecinin bir uzantısı olarak uygulanagelen neoliberal politikaların bu sorunu ortadan kaldıracılabileceğine ilişkin bir veriye rastlanamamaktadır. Üstelik, bu politikaların, sadece sistem haricindekiler (açık ve gizli işsizler) için değil, sistem dahilinde olanlar yani halihazırda çalışanlar açısından da giderek kötüleşen bir ortam meydana getirdiği ve nam-ı diğer "çalışan yoksulların" yaygınlaşmasına neden olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

2. YOKSULLUKTAN ÇALIŞAN YOKSULLUĞUNA

İnsanoğlunun onurlu bir yaşam sürdürebilmesi için vermiş olduğu çabaların en değerlisi olarak kabul edilen çalışma hakkı, insan hakları ile ilgili temel sözleşmelerin hemen hemen hepsinde yer almaktadır. Bu sözleşmeler, çalışmayı herşeyden önce bir hak olarak kabul etmekte ve bu hakkı korumayı amaçlamaktadırlar. Ancak, günümüzde sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş Batı toplumlarında dahi, boyutları giderek artan bir işsizlik sorunu ile karşılaştığı bilinen bir gerçektir (Murat ve Şahin, 2011: 31). Dolayısıyla çalışmanın bir hak olduğu klişesi, yaşamsal alanda çok da geçerli

olamamaktadır. Kuşkusuz, yukarıda genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılan yoksulluğun en önemli nedenlerinin başında “gelir getirici herhangi bir faaliyette bulunamama” anlamına da gelen işsizlik gelmektedir. Bugün gelinen noktada ise, durum çok daha vahim bir hal almaya başlamıştır. Gelir getirici bir faaliyette bulunduğu halde yoksulluğun pençesinden kurtulamayan pek çok insan dünyanın dört bir yanında yaşam mücadelesi vermeye devam etmektedir.

Çalışma ve yoksulluk kavramlarının bir bileşkesini ifade eden “çalışan yoksul” olgusunun (Pena-Casas ve Latta, 2004: 13) literatürde kabul edilen tek tip bir tanımına rastlamak oldukça zordur. Bu zorluğun en önemli nedenlerinden bir tanesi de çalıştığı halde yoksul olanların tespitinin yapılmasında temel kabul edilecek yoksulluk türünün ne olduğu ya da ne olması gerektiği konusudur? Yani bu çerçevede yoksulluk, sadece en temel insani ihtiyaçları dahi karşılayamama durumu mu yoksa buna ilaveten bazı sosyal gereksinimlerinden de mahrum olma durumu mudur? İşte bu noktada özellikle gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin, göreceli yoksulluk kavramından hareket ettiği bilinmektedir. Bir diğer ölçüm karmaşası ise, sorunun boyutlarının tespit edilmesinde yatmaktadır. Buna göre, veriler ortaya konarken, hanehalkının mı yoksa bireyin mi referans alınacağı konusu çoğu zaman tartışılmıştır. Çünkü bu durum, çalışan yoksullar ile ilgili yapılan hesaplamalarda farklılıklara neden olacaktır. Örneğin, günde 1.25\$’ın altında bir ücret alarak çalışıyor olmasına rağmen ailede istihdam edilen diğer bireylerin hanehalkı gelirini yükseltmeleri nedeniyle çalışan yoksul olarak tanımlanamayacak insanlar olabilirken; yine günde 1.25\$’ın üzerinde ücret alarak çalışıyor olmasına rağmen, beş kişilik bir ailede yaşayan ve kendisinden başka çalışanın olmamasından ötürü, çalışan yoksul olarak kabul edilecek bir kesim de bulunmaktadır (Gündoğan, Biçerli ve Aydın, 2005: 2).

Strengmann-Kuhn’dan aktaran Gündoğan, farklı çalışmalarda kabul edilen çalışan yoksul gruplandırmalarını şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur (Gündoğan, 2007: 6-8):

- Yoksul bir ailede yaşayan bütün çalışanlar (ILO’nun da kabul ettiği tanım),

- Yoksul bir ailede çalışan bütün tam zamanlı çalışanlar,
- En az bir kişinin çalıştığı yoksul bir ailede yaşayan bütün aile bireyleri ve
- En az bir tam zamanlı çalışanın bulunduğu yoksul bir ailede yaşayan bütün bireyler.

Her ne kadar yukarıda farklı çalışmalarda kabul edilen çalışan yoksul gruplandırmaları farklı temellerle sınıflandırılmışsa da, çalışan yoksulun tespit edilmesinde ağırlıklı olarak kişinin beraber yaşadığı hanehalkının toplam gelirinin dikkate alındığı bilinmektedir. Bu doğrultudan hareketle her düşük ücretli çalışanın, çalışan yoksul sınıflandırmasında yer alamayacağı gibi, her çalışan yoksulun da düşük ücretli olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Çavuşoğlu, 2011: 24). Dolayısıyla bu noktada çalışanların hanehalkı yapılarının ve toplam hane gelirlerindeki farklılıklar büyük önem arz etmektedir. Hanede kaç kişinin yaşadığı, bunların kaçının çalıştığı ve hanenin çeşitli kaynaklardan elde ettiği toplam gelir miktarının ne olduğu çalışan yoksulluğunun ortaya çıkmasında birincil derecede önem arz edecektir (Kapar, 2010: 54).

İlk olarak 1960'lı yıllarda ABD'de araştırması konusu olmaya başlayan ve 1970'li yılların başından itibaren tanımlanmaya çalışılan çalışan yoksul olgusu, ilk olarak ABD İşgücü İstatistikleri Dairesi tarafından duyurulmuş ve ekonomik olarak aktif olmayan yoksul kesimleri değil, ekonomik olarak aktif olanları kapsamıştır. Buna göre çalışan yoksul, "yılın en az 27 haftasını işgücünde geçiren fakat kişisel ya da aile gelirleri hala yoksulluk sınırı altında olan kişiler" olarak tanımlanmıştır (Seçer, 2007: 142). Avrupa Birliği ise, çalışan yoksulu "yılın yarısından fazlasında istihdam edilen ve ulusal ortalama gelirin %60'ının altında harcanabilir gelire sahip olan bir hanehalkında yaşayan bireyler" olarak tanımlamaktadır. Her iki tanım da çalışan yoksulun tespit edilmesinde hanehalkını referans almakla birlikte, içeriği itibariyle oldukça önemli bir farklılık arz etmektedir. Öyle ki, ABD'nin temsil ettiği tanım, işgücüne dahil olmayı yeterlik görmekte yani çalışanların yanında iş arayan işsizleri de kapsamakta iken;

AB'nin kabul ettiği tanım yalnızca istihdam edilenleri kapsamakta dolayısıyla işsizleri çalışan yoksul tanımının dışında bırakmaktadır (Kapar, 2005: 52-53).

ABD'nin ve AB'nin temsil ettiği bu tanımları haricinde Fransa İstatistik Kurumu'nun ABD'nin yapmış olduğu tanıma benzer bir şekilde çalışan yoksulu, "yılın en az altı ayını işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçiren; ancak üyesi olduğu hanehalkının yaşam standardı yoksulluk düzeyi altında olan kimseler" (Kapar, 2005: 52); Kanada Ulusal Refah Konseyi'nin ise, "gelirin yarıdan fazlasını ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma yoluyla elde eden ve Kanada Düşük Gelir İstatistikleri tarafından belirlenen gelir eşiğinin altında kalan kişiler" olarak kabul ettiği bilinmektedir. Son olarak, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kabul ettiği çalışan yoksul tanımı ise, "yoksul bir ailede yaşayan tüm çalışanlar"dır ve buradaki "çalışan" kavramı referans döneminde en az bir saat istihdam edilenlerin kapsamaktadır (Gündoğan, 2007: 8-11).

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında daha ziyade teorik olarak ifade edilmeye çalışılan çalışan yoksulluğunun boyutlarının rakamlarla ortaya konması şüphesiz ki çok daha objektif ve gerçekçi yorumların yapılabilmesine imkan tanıyacaktır. Dolayısıyla aşağıda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kabul etmiş olduğu çalışan yoksul tanımının doğrultusunda hesaplanmış olan yoksulluk rakamları, hem kişi sayısı hem de toplam istihdam içindeki oranları bakımından ayrı ayrı verilmektedir. Buna göre dünya 8 ayrı bölgeye (Orta ve Doğu Avrupa, Doğu Asya, Güneydoğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika) ayrılmış ve hem küresel hem de ilgili bölgesel rakamlar, günlük 1.25\$ ve 2\$'nin altında kazananlar için ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 1: Günde 1.25 \$'ın Altında Kazananlar

	Kişi (milyon)				İstihdam İçindeki Payı (%)			
	2000	2007	2010	2011*	2000	2007	2010	2011*
Dünya	689.2	493.5	459.1	455.8	26.4	16.7	15.1	14.8
Merkez ve Doğu Avrupa	6.8	2.9	2.2	2.0	4.6	1.8	1.4	1.3
Doğu Asya	222.6	87.9	66.9	64.3	29.9	10.9	8.1	7.8
Güneydoğu Asya ve Pasifik	75.4	39.7	33.1	32.9	31.1	14.5	11.4	11.1
Güney Asya	238.9	226.9	225.8	225.0	46.7	37.8	36.8	35.9
Latin Amerika ve Karayip	14.5	10.3	9.0	8.8	7.0	4.2	3.5	3.3
Ortadoğu	0.7	0.	0.7	0.8	1.6	1.6	1.1	1.2
Kuzey Afrika	7.0	4.7	4.1	4.3	15.0	8.0	6.5	6.7
Sahra Altı Afrika	123.3	120.2	117.4	117.7	54.8	43.4	39.1	38.1

Kaynak: ILO, **Global Employment Trends 2012**, Geneva, ILO Pub., 2012, s. 102.

Not: 2011 yılı verileri tahminidir.

Günde 1.25\$'ın altında ücret alarak çalışan yoksulları gösteren Tablo 1'e göre 2011 yılı itibariyle dünyada yaklaşık 456 milyon kişi 1.25 \$'ın altında kazanç elde etmektedir. Yani bir diğer ifadeyle dünyadaki toplam istihdamın yaklaşık %15 gibi ciddi bir bölümü, adeta "açlık sınırı"nda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu konuda olumlu olarak nitelendirilebilecek tek husus, günlük 1.25 \$'ın altında çalışanların sayısında yıllar itibariyle meydana gelen azalmalardır. Dünya genelinde günlük 1.25\$'ın altında kazananların istihdam içindeki payı, 2000 yılında %26.4 (689 milyon kişi) iken, 2007 yılında %16.7'ye (493 milyon kişi), 2010 yılında %15.1'e (459 milyon kişi) ve nihayet 2011 yılında da yukarıda söylendiği gibi %14,8'e (455 milyon kişi) gerilemiştir. Bölgelere göre incelendiğinde ise, günlük 1.25 \$'ın altında kazananların istihdam içindeki payı en fazla olan bölgelerin %38,1 ile Sahra Altı Afrika ve %35,9 ile Güney Asya olduğu görülmektedir. En düşük oranlar ise %1,2 ile Orta Doğu, %1.3 ile Merkez ve Doğu Avrupa ve %3.3 ile Latin Amerika ve Karayip'e aittir.

Tablo 2: Günde 2 \$'nın Altında Kazananlar

	Kişi (milyon)				İstihdam İçindeki Payı (%)			
	1997	2002	2007	2011*	1997	2002	2007	2011*
Dünya	1.197.6	978.3	916.6	911.5	45.9	33.1	30.2	29.5
Orta ve Doğu Avrupa	19.3	8.8	7.7	7.4	13.0	5.5	4.8	4.5
Doğu Asya	396.0	206.7	157.1	148.9	53.2	25.6	19.1	18.0
Güneydoğu Asya ve Pasifik	146.5	105.3	96.1	95.7	60.5	38.3	33.0	32.3
Güney Asya	415.5	425.5	421.1	81.2	81.2	70.8	68.7	67.3
Latin Amerika ve Karayip	31.3	25.5	23.7	23.3	15.1	10.4	9.1	8.8
Ortadoğu	3.4	4.4	4.1	4.4	8.3	8.0	6.8	7.0
Kuzey Afrika	15.4	16.7	16.8	17.3	32.7	28.4	26.5	27.2
Sahra Altı Afrika	170.2	185.3	89.9	193.0	75.7	67.0	63.2	62.4

Kaynak: ILO, *Global Employment Trends 2012*, Geneva, ILO Pub., 2012, s. 102; ILO, *Global Employment Trends 2011*, Geneva, ILO Pub., 2011, s. 71; ILO, *Global Employment Trends 2009*, Geneva, ILO Pub., 2009, s. 32.

Not: 2011 yılı verileri tahminidir.

Çalışan yoksullar olgusuna, günlük 2 \$'nın altında kazananlar açısından bakıldığında da, durum çok iç açıcı değildir. Dünya genelinde 2011 yılı itibariyle 911 milyon kişi günlük 2 \$'nın altında ücret alarak çalışmakta ve istihdam içerisindeki payı açısından %29.7'ye tekabül etmektedir. Bu durum, bir anlamda dünyada çalışan her yüz kişiden yaklaşık 30'unun "yoksulluk sınırı"nın altında yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. İstihdam içerisindeki payları açısından değerlendirildiğinde, 1997 yılında %45.9 olan oranın, önce 2002 yılında %33.1'e, daha sonra 2007 yılında %30.2'ye ve nihayet 2011 yılında yukarıda da söylendiği üzere %29.7'ye gerilediği görülmektedir. Günlük 2\$'nın altında ücret alanlara bölgeler itibariyle bakıldığında, istihdam içindeki en yüksek paya 2011 yılı için %67.3 ile Güney Asya ve %62.4 ile Sahra Altı Afrika'nın sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dünyadaki en fakir bölgelerin bu iki bölge olduğuna dair bir tespit yapmak da yanlış olmayacaktır. Çünkü, bir bölgede istihdam edilen her 100 kişiden yaklaşık olarak 65'inin günlük 2\$'nın altında kazanç elde ederek çalışıyor olması demek, o bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmiş açısından çok gerilerde

kaldığını ispatlar niteliktedir. Günlük 2 \$'nın altında ücret alarak çalışanların istihdam içerisindeki paylarının en düşük olduğu bölgeler ise 2011 yılı itibarıyla %4.5 ile Orta ve Doğu Avrupa, %7.0 ile Ortadoğu ve %8.8 ile Latin Amerika ve Karayip'tir.

3. ÇALIŞANLARIN YOKSULLAŞMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Bugüne değin konu ile ilgili yapılan pek çok çalışma incelendiğinde, çalışanların yoksullaşmasına neden olan pek çok faktörün olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu çalışmada, çalışan yoksulluğunun nedenleri, ikili bir yapıda değerlendirilecektir. Birinci yapıda, küreselleşme ve onun bir uzantısı olduğu bilinen neoliberal politikaların işgücü piyasalarında meydana getirdiği olumsuzluklar ve sıkıntılar konu edilecek; ikinci yapıda ise yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında daha çok bireysel bir takım faktörler neticesinde oluşum gösteren demografik eğilimler hakkında bilgi verilecektir.

İnsanların ve topyekün olarak düşünüldüğünde toplumların temel ihtiyaçlarını giderme noktasında güçlükler ve sıkıntılar yaşamaları olarak da ifade edilebilen bir olgu olarak yoksulluk; savaş veya doğal afetler gibi ekonomik olmayan birtakım nedenlerden kaynaklanabileceği gibi, insanların bizzat kendi elleriyle var ettikleri bazı oluşumlar neticesinde de ortaya çıkabilmektedir. Buğra, içerisinde bulunduğumuz yüzyılda, dünyanın hemen hemen her bölgesinde kendini gösteren yoksulluk sorununun, özellikle küreselleşmenin etkisiyle birlikte kapitalizmin temel argümanlarının toplumsal yaşama tamamen hâkim olması sonucu daha da belirginleşmiş olduğunu belirtmektedir. (Buğra, 2005: 4-5).

Buğra ile aynı görüşü benimseyen Mütcevellioglu (2009: 163-164) da; küreselleşme olgusu ve neoliberal politikaların işgücü piyasalarında ortaya çıkarmış olduğu negatif etkilerin sadece çalışmayanlar için değil, çalışanlar için de çok büyük bir yoksulluk tehdidi oluşturduğuna göndermede bulunmaktadır. Ona göre, neoliberal politikaların işgücü piyasalarında ortaya çıkarmış olduğu temel eğilimlerin başında ekonomik büyüme ile istihdam artışları arasındaki ilişkinin zayıflaması ve bunun sonucunda yeni

iş alanlarının yaratılmaması gelmektedir. Bu durum şüphesiz ki çalışan ya da çalışmayan herkes için yoksulluk riski daha yüksek bir toplum yapısı yaratmaktadır. Öte yandan, 100-150 yıllık bir zaman dilimi süresince verilen mücadeleler sonucunda elde edilen sosyal hakların, neoliberal politikalar aracılığıyla tasfiye edilmeye çalışıldığını ve mevcut istihdam yapısının da daha istikrarsız ve güvencesiz bir forma kavuştuğunu belirtmektedir. Ona göre, bu durumun tezahürü; kapitalist merkez ülkelerde gönülsüz olarak çağrı üzerine, kısmi süreli veya belirli süreli vb. işlerde çalışma; çevre ülkelerde ise açık işsizlik ve kayıtdışılık şeklinde olmaktadır. Özellikle güvencesiz ve kötü çalışma koşullarına sahip eğreti istihdam⁵¹ biçimlerinin yaygınlaşması sonucu, işgücü piyasaları kuralsızlaştırmaya varan bir esnekliğe büründürülmüş ve ücretli sınıf üzerindeki sosyal koruma ağı zayıflatılmıştır. Bütün bu gelişmelerin paralelinde alt işveren (taşeron) uygulamalarında artış görülmüş, sendikal yapı zayıflamış, reel ücretlerde önemli düşüşler görülmüş ve ücret artışları çoğu zaman verimlilik artışlarının gerisinde kalmış, sosyal güvenlik sistemlerinin koruyucu özelliği zayıflamış, kamusal sosyal harcamalar önemli eksiklikler barındırmaya başlamıştır. Burada ifade edilen gelişmelerin tamamı, kompleks bir şekilde birbirine bağlı olduğundan ötürü, aşağıda da birbirleriyle ilişkilendirilerek detaylandırılmıştır.

İşgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesi, toplumun ve devletin piyasa mantığına ve ağırlıklı olarak küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak yapılandırılması; gelişmekte olan ülkelerin tamamının, gelişmiş ülkelerin ise pek çoğunun sosyal güvenlik sistemlerinin çatırdamasına ve koruyucu özelliklerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu durumda çoğu zaman çalışanın önünde iki seçenek mevcuttur: Ya işsizliğe ve doğal olarak gelirsizliğe mahkum olacak ya da güvencesiz, atipik, esnek ve çoğu zaman kayıtdışı işlerde çalışmak zorunda kalacaktır. İkinci şıkki seçenlerin hemen hemen tamamının karşılaştığı durum ise kuşkusuz ki işverenlerin öne sürdükleri çok

⁵¹ Ejder, eğreti istihdamı; "istikrarsızlık, güvencesizlik, belirsizlik, korunmadan yoksunluk, ekonomik ve sosyal kırılma, kötü çalışma koşulları, bedensel ve ruhsal sağlığa yönelik yüksek riskler içeren istihdam biçimi" olarak tanımlamıştır (Ejder, 2004: 59).

düşük ücretlerle geçinmek zorunda kalmak olacaktır (Osmani, 2002: 6). İlk olarak ABD, İngiltere ve Kanada gibi Anglo-Sakson ülkelerinde yaygınlaştığı bilinen ve bir anlamda işverenlerin gider kalemlerinde azalmalar sağlayabilmelerinin görünür yüzü olan esnek çalışma fikri, düşük ücretli işlerin ortaya çıkmasında birincil etkindir. Üstelik, bu çalışma biçimleri, geleneksel olarak sosyal koruma ve müdahale anlayışı güçlü olan Batı Avrupa ülkelerine de sıçramış ve iyiden iyiye yaygınlaşmıştır. (Wagle, 2011: 193-212). Ayrıca istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında sadece gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ülkelerde de hizmetler sektörünün çok ağırlıklı bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir. Hizmetler sektörünün yapı itibariyle esnek çalışma biçimlerine daha müsait olduğu bilinen bir gerçektir. (Gündoğan, 2007: 21). Örneğin, bugün esnek çalışmanın en yaygın olduğu ülkelerin başında gelen ABD’de hizmetler sektöründe çalışanların büyük bir kısmının aynı zamanda çalışan yoksul grubuna dahil olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında özellikle göze çarpan meslek grupları arasında çocuk bakıcılığı, aşçılık gibi ev hizmetlerinde çalışanlar başrolü oynarken; barmenlik, garsonluk, büro asistanlığı, odacılık ve kuaförlük gibi meslekler de yine önemli yer tutmaktadır (Mosisa, 2003: 17).

Çalışan yoksulluğunun yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri şüphesiz ki yukarıda da ifade edildiği üzere düşük ücretlerdir ve düşük ücretli işlerin yaratılmasında esnek çalışma biçimleri büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, düşük ücretle çalışan (low - wage workers) ile çalışan yoksul (working poor) kavramlarını birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Her ne kadar ilk bakışta aynı anlama geliyormuş gibi görülse de, kavramlar birbirlerinden farklıdırlar. Buna göre, kişi, düşük ücretle çalışıyor olabilir ancak, hanehalkındaki diğer bireylerin kazanç getirici gelirleri ya da sosyal yardımları vasıtasıyla yoksulluktan kurtulabilmektedir. Ya da bu durumun tam tersi olarak, görece yüksek bir düzeyde ücret alıyor iken, gelirini başka bir çalışanı olmayan hanehalkı üyeleri ile paylaşması sonucu kişi, yoksulluk sınırının altında kalabilmektedir (Komamura, 2008: 77-83; Kapar, 2005: 60-61). Dolayısıyla ücret konusunun, hanehalkı yapısı ile de birebir bağlantılı olduğu unutulmamalıdır.

Esnek çalışma biçimlerinden biri olarak görülen taşeron eli ile işçi çalıştırma, çalışan yoksulluğunun artış göstermesindeki en önemli nedenlerden biridir. Gerek kamu, gerekse de özel sektörde giderek yaygınlaştığı görülen bu çalışma biçiminin temelini, bir işletmedeki iş sürecinin mümkün olduğunca çok parçasının işletme dışına çıkartılması ve işin, ana işverene bağlı olan çalışanlar yerine, çeşitli alt işverenlere bağlı çalışanlar tarafından yerine getirilmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; ana işveren, kendi bünyesinde ve sürekli olarak işçi çalıştırmaktan bir nevi kurtulmakta; buna karşın fason üretim yapan küçük ölçekli işletmeler de düşük ücretle, sendikasız, sigortasız işçi çalıştırmakta ve sosyal güvenlik mevzuatından çok daha kolay bir şekilde sıyrılabilmektedir (Mütevellioglu, 2009: 184).

Küreselleşme ve neoliberal politikaların işgücü piyasalarında yaratmış olduğu önemli bir sonuç da, kayıtdışı ve enformel sektörde meydana gelen müthiş büyümedir. Bir ülkede enformel sektörde çalışan kişi sayısı ile yoksul kişi sayısı arasında doğru orantı bulunduğu açık bir şekilde bilinmektedir (Gündoğan, 2007: 25). Özellikle işsizliğin güçlü bir şekilde hüküm sürdüğü gelişmekte olan ülkelerde formel sektörde iş bulamayanların enformel sektörlere yöneldiği ve yüksek gelir elde eden çok küçük bir kesim hariç, pek çok çalışanın mutlak yoksulluk sınırının dahi altında ücret alarak yaşamaya devam etmeye çalıştığı görülmektedir (Gündoğan, Biçerli ve Aydın, 2005: 12; Tarrant, 2007: 1-9). Kayıtdışı ve enformel sektörde çalışanlar, bir taraftan hukuk ve adalet sisteminden; öte yandan da sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler ve kamu hizmetleri gibi kamusal sistemlerden faydalanma noktasında sıkıntı yaşamaktadırlar (Gündoğan, 2007: 27). Her ne kadar bazı ülkelerde kayıtdışılık ve enformel yapı, işsizlik ve yoksulluk gibi büyük ölçekli sorunlarla mücadelede bir araç olarak görülüyor olsa da gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Çünkü, bu yapıda çalışanların hemen hemen tamamının “kendi hesabına çalışanlar” grubundan meydana geldiği ve bu grubun da genellikle en yoksul kesimleri oluşturduğu bilinmektedir.

Eğreti, esnek, atipik istihdam biçimleri, taşeronlaşma, teknolojik alanda meydana gelen değişiklikler ve yenilikler, işsizlik ya da kayıtdışılık arasında seçim yapmaya mecbur bırakan ve bireyleri baskı altında tutan sosyo-ekonomik yapı, bireyseliği ön plana çıkaran yönetsel değişiklikler 1960-1980 yılları arasında altın çağını yaşamış olan sendikacılığın büyük oranda zayıflamasına neden olmuştur. Sahip olduğu potansiyel ile esasında, çalışanları yoksulluktan koruyabilecek en önemli mekanizmaların başında gelen sendikal hareket ve toplu pazarlık düzeninde meydana gelen zayıflama bir yandan toplu iş sözleşmesi kapsamındaki çalışan sayısının azalmasına neden olurken, öte yandan da çalışanlar açısından önemli refah kayıplarının yaşanmasına vesile olmuştur. Çalışanların yoksullaştığının belirginleştiği dönem ile sendikaların güç kaybına uğradıkları dönemin aynı yıllar temsil etmesi kuşkusuz bir rastlantıdan ziyade bir gerçekten ibarettir (Gündoğan, 2007: 37).

Şüphesiz ki çalışan yoksulluğunun nedenlerini neoliberal politikalar ile ilişkilendirmeye çalışmak ve yukarıda ifade edilen nedenlerden çok daha fazlasına bağlamak mümkündür. Ancak bunların hepsine burada değinmek de mümkün değildir. Kesgin (2011: 68), tüm bu gelişmeleri küreselleşme sürecinin ve neoliberal politikaların, refah devleti uygulamalarından yani bir anlamda kamusal sosyal harcamalardan vazgeçilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Geçmişte ulus-devletin temel argümanı olan sosyal hakların kazandırılması ve korunması konularında kendisini temel sorumlu olarak gören devlet, yaşanan süreçte, sermayenin uçucu olması nedeniyle vergisini dahi toplamakta zorlanan ve ekonomik ve sosyal hayattan kendisini arındıran bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla küreselleşme, “bir yandan artan yoksulları korumak için daha fazla sosyal güvenliğe ve sosyal korumaya ihtiyaç hissettirirken, öte yandan da bu politikaların uygulanabilmesi ve bunları finanse edilme kabiliyetlerini zorlaştırmaktadır”.

Buraya kadar sayılan çalışan yoksulluğu nedenleri, küreselleşme ve neoliberal politikalar eşliğinde işgücü piyasalarında meydana gelen değişiklikler neticesinde ortaya çıkan faktörlerdir. Ancak, yoksulluğun açıklanmasını sadece piyasa nedenlerine bırakmak da çok doğru olmayacaktır. Özellikle demografik pek çok eğilim, çalışan yoksulluğunun belirginleşmesinde önemli birer faktör olarak görülmektedir. Bunlar

arasında hanehalkı ya da aile yapısı, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve etnik köken-göçmenlik durumu büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde başta ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere pek çok ülke üzerinde yapılan araştırmalar; cinsiyet, yaş ve etnik köken-göçmenlik durumuna göre çalışan yoksulluğunun da önemli farklılaşmalar gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Buna göre, genel olarak; kadınların erkeklere; gençlerin yaşlılara; etnik kökeni yaşadığı toplumun genelinden farklı olanların olmayanlara ve göçmenlerin de göç ettikleri ülkelerin yerel işgücüne göre daha yaygın bir şekilde çalışan yoksulluğuna maruz kaldığı görülmektedir (Kapar, 2005: 62-63).

Kuşkusuz ki hanehalkının sahip olduğu özellikler çalışan yoksulluğu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Hanehalkı üyesinin veya üyelerinin işsizliği veya eksik istihdam edilmeleri, aile yapısının çekirdek ya da geniş olması, tek ebeveynli aile yapısı, çocuk ya da çocukların bulunup bulunmaması, hanehalkında çalışan bireylerin eğitim düzeylerinin düşük olup olmaması ya da tek kişiden oluşan hane yapısı bunlardan sadece bazılarıdır (Pena-Casas ve Latta, 2004: 37-38). Eurostat, çalışan yoksullar ile ilgili hanehalkı verilerini hesaplar iken; hanehalkında çalışan kimsenin bulunmadığı durumda ($\text{ÇY}=0$) olarak tanımlamıştır. Hanehalkı içerisinde en az bir yıl boyunca bir işyerinde sürekli olarak çalışan biri ya da birileri olduğu durumda ($\text{ÇY}=1$), hane halkı üyelerinin tamamının çalışmadığı veya çalışanların da bir yıldan az çalıştığı durumlarda ise ($0 < \text{ÇY} < 1$) olarak gruplandırmıştır. Bu durumda hane halkında çalışma yoğunluğu yüksekse çalışan yoksulluk oranı azalmakta, hane halkı üyeleri düzensiz olarak çalışıyor ya da çalışmıyor ise çalışan yoksulluğu artmaktadır (Bardone ve Guio, 2005: 6-8). 2002 yılında ABD'de yapılan bir çalışmada, bir üyesinin asgari 27 hafta işgücünde olduğu yaklaşık 4 milyon aile (tüm ailelerin %6.3'ü) yoksulluk çizgisinin altında yaşamaktadır. (Seçer, 2007: 149). İspanya'da yapılan bir araştırmada ise çalışan yoksulların %44'ünün çocuk sahibi olan ailelerden oluştuğu görülmektedir (Garcia-Espejo ve Ibanez, 2005: 8-9).

Yapılan pek çok araştırmanın sonucuna göre eğitim düzeyi ile çalışan yoksulluğu arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. AB'nin 2007 yılında yayımladığı Çalışan Yoksulluk raporuna göre çalışan yoksulların en fazla görüldüğü grup %14 ile en düşük eğitim düzeyine sahip olanlar iken; yoksulluktan en az etkilenenler ise yükseköğretim mezunu olanlardır. Dolayısıyla, düşük eğitim düzeylerine sahip olanların yalnızca işsizlik riski ile değil, işsizlikten kurtulup bir işte çalışmaya başlamaları halinde bu sefer de yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Eurofound, 2007: 7).

Küresel bir sorun olduğu aşikar olan çalışan yoksulluğunun ortaya çıkış nedenleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterebilmekle birlikte, ağırlıklı olarak yukarıda ana hatlarıyla değinilen küreselleşmenin temel argümanlarından biri olan neoliberal politikaların işgücü piyasalarında yaratmış olduğu tahribat ile demografik bazı etkenlerden kaynaklanmaktadır. Şüphesiz ki konunun büyüklüğü ve taşıdığı önem, bu sorunu demografik etkenlerin ağırlıklı olduğu bir neden-sonuç ilişkisine bırakmayacak kadar büyüktür. Dolayısıyla, esas oluşum nedenlerinin işgücü piyasalarındaki oluşumlarda yani dışsal faktörlerde aramak ve değerlendirmeleri buna göre yapmak çok daha doğru olacaktır.

4. ÇALIŞAN YOKSULLUĞUNUN SONUÇLARI

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında yapılan geniş çaplı literatür taraması sonucunda, çalışan yoksulluğunun sonuçlarından ziyade nedenleri ve bu sorunla mücadele yöntemleri üzerinde odaklanıldığı; hatta aynı eğilimin, yoksulluğun genel olarak incelenmesinde de takip edildiği görülmüştür. Oysa ki, küresel bir sorun olduğu aşikar olan bu denli büyük bir problemin sadece nedenlerini ortaya koymak ya da bu sorunun çözümünde hangi araçlardan faydalanılabileceğini ifade etmek son derece yetersiz kalmaktadır. Çünkü gerçek olan, bu sorunun geçmişte olduğu gibi halihazırda da var olduğu ve sorunu çözmeye etkin olduğu kabul edilen mücadele araçlarının ya da

yöntemlerinin yetersiz kaldığıdır. Dolayısıyla, çalışanların yoksullaşması, çalışanların yoksullaşması; hem mikro anlamda yani bireysel olarak hem de makro anlamda yani kurumsal ve toplumsal olarak pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. İşte bu çalışmada, çalışan yoksulluğunun sonuçları yukarıda da ifade edildiği üzere üçlü bir yapı içerisinde değerlendirilmiştir. Hiç kuşku yoktur ki, bireysel, kurumsal ve toplumsal olarak sınıflandırılmaya çalışılan bu sonuçların her biri birbiriyle doğrudan ilintili ve asla kesin çizgilerle ayırt edilemeyecek özellikler taşımaktadır. Tek bir çalışana dahi olumsuz bir şekilde etkileyen bir durumun, o bireyin çalışmış olduğu kurumu ya da yaşadığı toplumu etkilemeyeceğini düşünmek zaten yanlış olacaktır. Zaten bu şekilde bir sınıflandırmaya gitmenin amacı, sonuçları ve ortaya çıkardığı olumsuzlukları tek bir yöne indirgemekten ziyade; öncelikli ve baskın etkisini hangisi üzerinde gerçekleştirdiğini ortaya koymaktır. Bir diğer belirtilmesi gereken husus da, çalışan yoksulluğunun birey, kurum ve toplum üzerinde bıraktığı etkilerin tamamının burada anlatılabilesinin mümkün olmadığıdır. Dolayısıyla burada, en önemlileri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışan yoksulluğu, herşeyden önce insani bir durumdur. Yani ilk etkisini bu yoksulluk sürecinin içerisinde dahil olan çalışanları ve varsa aile bireyleri üzerinde göstermektedir. Yoksulluk şartları içerisinde hayatını sürdürmek zorunda kalan kişi ya da hanenin, aslında bedeni veya fikri bir emek harcayarak çalışıyor olmasına rağmen çoğu zaman yetersiz ve kötü beslenme şartlarına haiz olduğu hatta açlıkla dahi imtihan vermek zorunda kaldığı bilinmektedir. Ayrıca, insan onuruna yaraşmayacak çok önemli barınma sorunları ile de karşılaşmaktadır. Almış olduğu düşük ücretlerle, kendilerine ait bir yaşam alanına sahip olmaları adeta bir mucize olan çalışan yoksulların, çoğu zaman kira ödemekte bile zorlandığı hatta ödeyemediğinden ötürü gecekondular ya da benzeri bir takım yapılanmalara başvurmak zorunda kaldığı ortadadır. İşte tüm bu gerçekler, yoksulluk sorununun herkes için geçerli olan temel sonuçlarıdır. Çalışmalarına rağmen yoksul olanlar da kuşkusuz ki bu durumlarla karşılaşmaktadırlar.

Günümüzde çalışan yoksulluğunun bireyler üzerinde bıraktığı en önemli etkilerinden bir tanesi kuşku yoktur ki, sosyal dışlanma sorunudur. Üstelik sosyal dışlanma sorunu yukarıda da ifade edildiği gibi sadece bireysel değil topyekün olarak toplumsal bir sorundur. Sosyal bütünleşmenin karşıtı ve çoğu zaman yoksulluk olgusu ile birbiri yerine geçtiği görölen ancak esasında onu da içerisinde barındırarak daha geniş bir anlam ifade eden sosyal dışlanma; “belirli bireylerin veya grupların yapısal ve/veya kişisel gerekçelere bağılı olarak mekânsal anlamda olmasa da sosyal katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin üretim, tüketim, tasarruf gibi ekonomik, veyahut da kültürel, siyasal ve sosyal yönlü eylemlere katılamamaları” olarak ifade edilmektedir. (Sapancalı, 2005: 53). Birinci başlık altında da ifade edilmeye çalışıldığı gibi, günümüzde gelinen noktada, yoksulluk olgusu, salt gelir yetersizliği olarak değil de toplumsal kaynaklara ulaşamama, kendini yenileyememe, yaşamın farklı alanlarına aktif olarak katılamama sorunu olarak ele alındığında daha gerçekçi ve somut bir görünüm arz etmektedir. Kişinin çalışıyor olması, ilk bakışta ekonomik kaynaklara ulaşabilirliği yani en azından gelir getirici bir işe sahip olma anlamında pozitif bir bakış açısı yaratmaktadır. Ancak, çalışan yoksullar, içerisinde buldukları durumdan ötürü yiyecek, içecek, barınma gibi en temel insani ihtiyaçlarının dışındaki pek çok ekonomik, sosyal ya da kültürel faaliyete katılım sağlayamayacaklardır. Dolayısıyla çalışıyor olarak görülmesine rağmen, hem kendilerini hem de varsa bakmakla yükümlü olduğu veya birlikte yaşadığı aile bireylerini yoksulluk sınırından alıkoyamadığını gören birey, çoğu zaman maddi yetersizliklerden, bazı durumlarda sahip olduğu olumsuz psikolojik durumdan, bazı durumlarda ise toplumdaki bazı grupların baskısıyla kendisini sosyal dışlanmışlık süreci içerisinde bulacaktır.

Çalışan yoksulluğunun bireysel olarak en önemli sonuçlarından bir tanesi de, almış oldukları düşük ücretlerden ötürü hayat ve yaşam kalitesini kaybeden ve yukarıda da ifade edildiği gibi sosyal dışlanmışlık süreci içerisine giren kişilerin, ya bağılı olarak çalıştıkları işyerlerinde daha uzun sürelerle çalışmaları ya da ikinci bir gelir getirici iş olarak kayıtdışı ya da enformel sektörlere yönelmek zorunda kalmalarıdır. Dolayısıyla

üçüncü başlık altında çalışan yoksulluğunun en önemli nedenlerinden biri olarak görülen kayıtdışı ya da enformel sektör ya da istihdam, aynı zamanda bir sonucu da teşkil etmektedir. Kayıtdışılığın, ülke ekonomisi için ne kadar büyük bir zarar getirdiğini anlatmanın gereği yoktur. Dolayısıyla bu sorun oldukça kompleks bir yapıyı barındırmaktadır. Çalışmasına rağmen yoksul olarak hayatına devam etmek zorunda kalan insanların pek çoğunun eğitim düzeyinin görece düşük olduğu bilinmektedir. Eğitim düzeyi oldukça düşük olan bu bireylerin bırakın ikinci işlerinin; halihazırda çalıştıkları işlerin dahi kayıtdışı olma ihtimali çok yüksektir. Çalışmış oldukları işlerinde geçimlik ücretleri için daha uzun süre ile çalışmak zorunda kalanlar ise, çoğu zaman bambaşka ve istenmeyen bir sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. O da, iş kazası ve meslek hastalıklarıdır. Çünkü, devamlı olarak uzun sürelerle çalışmak zorunda kalınması, çalışan bireyin dikkatinin dağılması, uykusuzluk, güçsüzlük ya da isteksizlik gibi dürtülerini güçlendirmekte ve bunun sonucunda da iş kazaları ve meslek hastalıkları ciddi anlamda artış göstermektedir.

Çalışan yoksulluğunun bireysel anlamda bir diğer önemli etkisi ise suç işleme eğilimini artırmasıdır. Yoksul bir yaşam sürmeyi adeta bir yaşam stili olarak bünyesinde barındıran pek çok çalışanın, hukuk dışı eylemlere yönelme eğilimlerinin, ekonomik sorunlarla karşılaşmayan pek çok bireye göre daha fazla olduğunu ortaya koyan araştırmalara rastlamak mümkündür. Herhangi bir insanın düzenli olarak her gün işine gidip bir emek harcıyor olmasına rağmen yoksulluktan kurtulamaması, olumsuz koşullar içeren yerlerde ikamet etmesi, sağlıksız beslenmesi ve toplum tarafından dışlanması, onun daha agresif ve düşmanca bir psikolojiye bürünebilmesini, özellikle hırsızlık ya da rüşvet ve yolsuzluk gibi mala karşı suçlara yönelebilmesini ve topyekün olarak düşünüldüğünde daha fazla suç eylemine girişebilmesini de beraberinde getirebilmektedir. Her ne kadar yoksulluk ya da çalışan yoksulluğu, suç işleme eğilimini açıklamada tek başına büyük yetersizlikler gösterse de, eğilimin artış göstermesinde büyük bir pay sahibi olduğu da ortadadır. Bunu en iyi açıklayan gerçek ise, yoksul toplumlarda suç işleme eğiliminin her zaman için daha fazla olmasıdır (Kızmaz, 2003: 290-292).

Daha önce de ifade edildiği üzere, çalışan yoksulluğunun bireysel olarak ifade edilebilen mikro sonuçlarının yanı sıra kurumsal ya da toplumsal anlamda bazı makro sonuçları da bulunmaktadır. Kurumsal açıdan değerlendirildiğinde, çalışıyor olmasına rağmen firma tarafından ekonomik olarak doyurulmayan ve gerçek hakkını alamayan çalışanların pek çoğunun çeşitli ortamlarda – günümüzde teknolojik gelişmelerin paralelinde internet ortamında çok daha büyük kitlelere hitap edebilecek şekilde – firmanın aleyhine adeta savaş açtığı görülmektedir. Bu durum kuşkusuz ki firmaya karşı olan imajı ve güveni sarsmakta ve bu da orta ve uzun vadede kendini yok etmesine kadar gidebilmektedir. Bu durumun bir diğer farklı oluşumunda ise hem suç işleme eğiliminin gerçekleşmesi hem de firma imajının sarsılması gündeme gelmektedir. Şöyle ki, almış olduğu ücretle geçinemeyen ve geçindiremeyen bir çalışan, rüşvet ve yolsuzluk gibi bir takım suç işleme eğilimlerine yönelebilmekte ve bu da doğrudan doğruya firmanın imajına eksi puan olarak yansımaktadır.

Çalışan yoksulluğunun kurumlar üzerindeki en büyük etkilerinden bir tanesi belki de en büyüğü, mutsuz ve verimsiz bir işgücü profilini ortaya çıkarmasıdır. Karnını zor doyuran veya çoğu zaman doyuramayan bir bireyin çalışmış olduğu işyerinde mutlu ve daha da önemlisi verimli bir şekilde çalışabilme ihtimali oldukça düşüktür. Bu durumun, kişinin kendisinden çok kurumu ilgilendirmektedir. Çünkü, mutsuz, beklentisiz ve verimsiz bir işgücü profili, firmanın potansiyel kaynaklarını dahi tam kapasite olarak kullanılmasının önüne geçebilecektir. Dolayısıyla, ucuz işgücü kullanma yoluyla işgücü maliyetlerini kısmayı ve bundan çıkar sağlamayı alışkanlık haline getiren firmaların pek çoğu hiç kuşku yoktur ki, verimsiz bir çalışma ortamında yaşam sürdürme savaşı vermeye mecbur kalacaktır.

Buraya kadar sayılan faktörlerin tamamı dolaylı olarak da olsa, toplumsal yapı üzerinde etkiler meydana getirmektedir. Bu durumun tersini düşünmek, herşeyden önce sosyolojiye ters düşmek anlamına gelecektir. Ancak, çalışan yoksulluğunun ortaya

çıkarmış olduğu sonuçlardan bazıları doğrudan doğruya toplumsal yaşam üzerinde odaklanmakta ve tüm kesimleri etkilemektedir. Bunlardan bir tanesi finansal liberalizasyon sürecinde kapitalist bir mekanizma olarak görülen ve günümüzde adeta bir yaşam stili haline gelen kredi ekonomisidir. Özellikle çalışan yoksulluğunun yoğun olarak yaşandığı ülkelerde bireysel, ihtiyaç, tüketim, otomobil kredileri veya kredi kartı kullanımının olmaması gerektiği kadar arttığı bilinen bir gerçektir. Bir yandan çalışıyor olarak görüldüklerinden dolayı kredi ya da kredi kartı kullanmaya müsait bir grup: Çalışan Yoksullar. Öte yandan müşteriye ayağına beklemekten ziyade müşterinin ayağına giden ve her nevi kredi kullanımının şartlarını kolaylaştıran bir finansal sistem: Bankacılık. İşte bu iki etken, toplumsal yaşamda belki de düşünülenden çok daha büyük ölçekli sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Almış olduğu ücret, geçinmesine yetmediğinden ötürü bankacılık sisteminin olanaklarından yararlanan birey, ödeme gücüne sahip olmadığını bile bile kredi ya da kredi kartı kullanımına yönelmekte ve çoğu zaman ağır hapis cezalarına varabilecek şekilde dramatik sonlar yaşanmaktadır. Bir anlamda ücretleri artırmadan toplam harcamaları artırmanın yolu olarak görülen kredi ekonomisi, adeta her vatandaşın sahip olması gerektiği bir hak haline bürünmüş ve hatta çoğu zaman farklı baskılarla zorunluluk gibi görülmeye başlanmıştır (Çetin, 2011: 348). Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, çalışan yoksulların büyük bir portföyünü oluşturduğu bilinen kredi ekonomisi, mikro ölçekte bireylerin ve hane halklarının makro ölçekte ise ülkelerin ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarını tehdit edip özgürlüklerini sınırlandırmakta ve beraberinde çok büyük sosyal sorunlara yol açmaktadır.

Çalışan yoksulluğunun toplumsal etkilerinden bir tanesi de boşanmaların artması ve bunun paralelinde toplumun temel direği olarak kabul edilen aile kurumunun zedelenmesidir. Pek tabii ki, bu durum beraberinde pek çok sosyal sorunu da getirmektedir. Bir taraftan, özellikle son yirmi yıllık periyod dahilinde en muhafazakar ve geleneksel ülkelerde dahi almış olduğu ücret ile ailesini geçindiremeyen ebeveynlerin en fazla tercih ettikleri yol olmaya başlayan boşanma olgusu, öte yanda ise bu boşanmaların neticesinde aile birliğinin ve daha da önemlisi varsa çocukların toplum içerisinde psikolojik ve sosyal yıpranmışlığı. Gerçekten de bir toplumun temel yapı taşı

olan aile kurumunun zedelenmesi; çok önemli sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra, demografik yapıda da bozulmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Yoksulluktan ötürü boşanma yolunu seçen ebeveynlerin çocuk ya da çocuklarının toplumsal yaşam içerisindeki hareket mekanizmalarının ne kadar kısıtlı olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek. Bugün dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi görülen “Sokak Çocuğu” denilen kitlenin oluşumu hatta bunun da ötesinde bunun bir kültür haline gelmeye başlaması, bahsedilen gelişmelerle birebir ilintilidir.

Bebek ölümlerinin özellikle yoksul kesimde daha fazla yaşandığı bilinen bir gerçektir. Çoğu zaman kayıtdışı ya da enformel sektörde istihdam edildiği görülen çalışan yoksulların çok büyük bir kısmının sosyal güvencelerinin olmadığı ortadadır. Böyle bir durumda, doğum masraflarını karşılayamaması ve eldeki mevcut imkanlar doğrultusunda doğumun gerçekleştirilmeye çalışılması, çoğu zaman istenmeyen ve üzücü ölümlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Gerçekten de sosyal güvencesi olmadığından ötürü devletin sağlık hizmetlerinden faydalanamayan ve buna ilaveten yeterli geliri olmadığından ötürü de özel sağlık hizmetlerine erişemeyen önemli bir kesimin bebek ölümleriyle sıklıkla karşılaştığı bilinmektedir.

Bugün sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş olan ülkelerde de çalışan ama yoksul bir kesimin bulunduğu mutlak yoksulluk gibi çok katı bir ölçekte dahi ikinci başlık altında gösterilmişti. Dolayısıyla, görece gelişmiş ve sosyal devlet yönü ağır basan ülkelerde çalışan yoksulluğunun farklı bir gider kalemine de yol açtığı görülmektedir. Vatandaşlarının insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmelerini kendisine bir ödev olarak gören sosyal devlet, yoksulluğun getirdiği olumsuzların bertaraf edilmesinde ya da en azından asgari düzeye çekilmesinde kamusal sosyal harcamalara ağırlık vermek zorunda kalmaktadır. Bu da kamu maliyesinde gelir-gider dengesizliğinin oluşumuna neden olmaktadır.

Sonuç

Şiddetini ve kapsamını özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren artırdığı görülen yoksulluk sorununun, aslında insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu denli köklü bir geçmişe sahip olan bir sorun ile ilgili olarak günümüzde yapılan çalışmalar incelendiğinde, sorunu ortaya çıkaran temel faktörün tespitinde farklı bakış açılarının olabildiği ancak; bununla birlikte ağırlıklı olarak küreselleşme ve onun en önemli çıktısı olarak kabul edilen neoliberal politikalara gönderme yapıldığı görülmektedir. Özellikle, kapitalist sistemle eklemlenme sürecine giren az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunun uygulamaya koyduğu ekonomik ve sosyal politikaların, yoksulluğu önlemek bir yana daha da derinleştirdiği görülmektedir.

Kuşkusuz ki, yoksulluğun en önemli nedenlerinin başında gelir getirici bir işe sahip olamama gelmektedir. Ancak bugün geline nokta, gelir getirici bir işte çalışıyor olmasına rağmen öncelikli olarak almış olduğu ücretin düşüklüğünden ve buna ilaveten pek çok nedenden ötürü yoksulluk sarmalının içerisine giren çok büyük bir kesim bulunmaktadır. Üstelik bu kesim, sadece yoksulluk ve buna bağlı olarak geçim sıkıntısı ile değil, beraberinde getirdiği sosyal, kültürel ve siyasal unsurlara ulaşamama sorunları ile de uğraşmaktadır. Bugün dünyada yaklaşık 456 milyon insan günde sadece 1.25\$'ın altında bir ücret alarak çalışmaktadır. Kıstas, 2\$'a çekildiğinde rakam çok daha ürkütücü bir hal almakta ve yaklaşık 911 milyona ulaşmaktadır. Günde 1.25\$ ve 2\$ kazanç elde etme yani bir anlamda gelir/mutlak yoksulluk kıstaslarıyla dahi değerlendirildiğinde çok büyük bir sorun olduğu görülen yoksulluk, insanın kendini yenileyebilmesi, yapabilirlik ya da insani yoksulluk kıstaslarıyla değerlendirildiğinde çok daha vahim bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu denli büyük bir sorunu ortaya çıkaran nedenlerin ve meydana getirdiği sonuçların detaylı bir şekilde analiz edilmesi, sorunun çözümüne yönelik önerilerin ve stratejilerin

geliştirilmesinde de büyük pay sahibi olacaktır. Bu doğrultuda çalışan yoksulluğunun temel nedenlerinin ikili bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bunlardan bir tanesi, genel olarak yoksulluk olgusunda da değinildiği gibi, küreselleşme süreci ve beraberinde getirdiği neoliberal politikaların işgücü piyasalarından ortaya çıkardığı olumsuzluklar iken diğeri ise daha ziyade bireysel faktörlere gönderme yapan demografik eğilimlerdir.

Neo-liberal politikalar sonucunda işgücü piyasalarında meydana gelen ve çalışan yoksulların oluşumunda büyük pay sahibi olan gelişmelerden bazıları, ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin zayıflaması ve dolayısıyla yeni iş alanlarının yaratılamaması; kayıtdışı sektörün ve istihdamın büyük artış göstermesi; esnek ve eğreti çalışma sistemleri ile birlikte adeta kuralsızlaştırmaya varan güvencesiz, düşük ücretli ve kötü çalışma koşullarının oluşması; ücretli sınıf üzerindeki sosyal koruma ağının günden güne azaltılması; alt işveren uygulamalarında görülen artışın paralelinde sendikaların zayıflaması ve reel ücretlerin büyük düşüşler sergilemesi; sosyal güvenlik sistemlerinin koruyucu özelliklerinin günden güne zayıflaması olarak gösterebilmek mümkündür.

Çalışan yoksulluğunu sadece yukarıda önemli bir kısmı ifade edilmeye çalışılan makro ölçekli nedenlere dayandırmak da doğru olmayacaktır. Çünkü sorun çok boyutludur ve dolayısıyla mikro yani bireysel faktörlere de değinmek gerekmektedir. Gerçekten de yapılan araştırmalar sonucunda çalışan yoksulluğu olgusunun hanehalkı ya da aile yapısı, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve etnik köken-göçmenlik durumu ile önemli oranda ilişkilendirilebildiği görülmüştür. Özellikle hanehalkı ya da aile yapısının, çalışan yoksulluğun tespit edilebilmesinde ve boyutlarının ortaya konmasında büyük payı bulunmaktadır.

Bugüne değin çalışan yoksulluğu konusunda yapılmış olan araştırma ve analizler irdelendiğinde, ağırlıklı olarak sorunun nedenlerine ve bu sorunla mücadele yöntemlerine değinildiği görülmüştür. Dolayısıyla sorunun ortaya çıkardığı sonuçlar hep ikinci plana atılmıştır. Oysa, bu denli büyük bir problemin ortaya çıkarmış olduğu

etkilerin de derinlemesine analiz edilmesi gerekmektedir. Sözü edilen eksikliği gidermek amacıyla hareket eden bu çalışmada, çalışan yoksulluğun çok önemli ve kompleks etkileri olduğu ortaya konulmuştur. Bu etkiler ortaya konarken, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamakla beraber üçlü bir yapı kullanma yolu tercih edilmiş; birinci yapıda bireysel, ikinci yapıda kurumsal ve son yapıda da toplumsal sonuçlar ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Çalışan yoksulluğunun bireysel sonuçları arasında en fazla öne çıkanlar arasında; insan onuruna yaraşmayacak bir biçimde temel ihtiyaçların giderilememesi sorunu, sosyal dışlanmışlık süreci ile karşılaşılması, düşük ücret elde edildiğinden dolayı, ya bağlı bulunulan işyerinde normal çalışma süresinden çok daha fazla sürelerle çalışılması ya da ikinci gelir getirici bir iş olarak genellikle kayıtdışı sektörlere yönelinmesi, özellikle hırsızlık, rüşvet ya da yolsuzluk gibi mala karşı olan suç işleme eğilimlerinin artış göstermesi bulunmaktadır.

Kurumsal sonuçlar arasında ilk olarak göze çarpanlar ise, sunmuş olduğu ekonomik ve sosyal imkansızlıklar nedeniyle kurum imajının, saygınlığının ve güvenilirliğinin derinden sarsılması ve belki bundan daha da önemli olmak üzere birincil hedefi kar elde etmek olan firmaların mutsuz ve verimsiz bir işgücü profiline sahip olmak zorunda kalmalarıdır. Çünkü en temel insani ihtiyaçlarını bile karşılamada güçlük çeken bir çalışanın genel olarak hayattan duyduğu memnuniyetsizlik, çalışma ortamına ve verimliliğine de ister istemez yansıtacaktır. Sonuçta bunun zararı yine firmaya olacak ve bir noktadan sonra firmanın ekonomik anlamda sürdürülebilirliği yok olmaya mahkum kalacaktır.

Çalışan yoksulluğun sonuçlarını kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı çalışmanın farklı kısımlarında belirtilmiştir. Bu realiteden hareketle, bireysel ya da kurumsal etkilerin kuşkusuz ki toplum üzerinde de derin etkiler bırakacağı

düşünülmelidir. Bunun haricinde, doğrudan doğruya toplumsal etkiler bırakan bazı sonuçlar daha vardır ki, bunlar da ciddi anlamda toplumsal yaraların oluşmasına neden olmaktadır. Bunlar arasında en fazla ön plana çıkanlar ise; kredi ekonomisinin oluşumu ve bunun topluma getirdikleri ve daha fazlasıyla götürdükleri, boşanmaların artması ve bunun paralelinde aile kurumunun derinden sarsılması, aile kurumunun derinden sarsılması ile birlikte çocukların karşılaştıkları sorunlar, maddi yetersizliklerden ötürü çoğu zaman sağlık hizmetlerinden dahi faydalanılamaması ve bunun içinde en fazla yara oluşturan bebek ölümlerinin artması ve bazı durumlarda da kamusal sosyal harcamaların artış göstermesi sonucu mali dengesizlik ve sıkıntılı yaşamın yaşanması gösterilebilir.

Kaynakça

Akkaya, Yüksel. “Küreselleşme Versus Sendikasılaştırma Ve Yoksullaştırma”, Çalışma Ve Toplum Dergisi, Sayı: 3, 2004, Ss. 93-122.

Arabacı Yüksel, Rabihan. “Türkiye’de Yoksulluk Ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkları Açısından: Sağlıkta Adalet”, Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVIII, Sayı 1, 2009, S. 1-25.

Bardone, Laura, Anne-Catherine Guio. In-Work Poverty, New Commonly Agreed Indicators At The EU Level, EUROSTAT Statistics In Focus, Population And Social Conditions, 5/2005.

Buğra, Ayşe. Yoksulluk Ve Sosyal Haklar, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Raporu, 2005.

Çalışkan, Şadan. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, Cilt: 2, 2010, Ss.89-132.

Çavuşoğlu, Büşra. “Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Genel Görünümü”, Sosyal Güvence Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Yıl:1, 2011, Ss. 22-32.

Çetin, Başak Işıl. “İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı - Kredi Ekonomisi İlişkisi Ve Türkiye”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Coşkun Selim, Münir Tirelli. “Dünya Bankası Ve UNDP’nin Küreselleşme - Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları”, Yardım Ve Dayanışma Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2010, Ss. 41-55.

Eurofound. Working Poor In The European Union, Seminar Report (July 2007), European Foundation For The Improvement Of Living And Working Conditions, Dublin, 2007.

Garcia-Espejo, Isabel, Marta Ibáñez. Working Poor And Low Salaries In Spain: An Analysis Of Occupational And Household Factors Related To Different Situations Of Poverty, European Commission 6. Programme, 2006.

Gündoğan, Naci. Yoksulluğun Değişen Yüzü: Çalışan Yoksullar, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1727, 2007.

Gündoğan, Naci, M. Kemal Biçerli, Ufuk Aydın. “The Working Poor: A Comparative Analysis”, MPRA Munich Personal Repec Archiv, MPRA Paper No. 5096, 2005, Ss. 1-23.

ILO, Global Employment Trends 2012, Geneva, ILO Pub., 2012.

ILO, Global Employment Trends 2011, Geneva, ILO Pub., 2011.

ILO, Global Employment Trends 2009, Geneva, ILO Pub., 2009.

Kapar, Recep. “Çalışan Yoksullar”, Sendikal Notlar, Sayı:29, Kasım, 2005, Ss. 52-75.

Kapar, Recep. “Türkiye’de Çalışan Yoksullar”, Ankara Sanayi Odası Yayını, Kasım-Aralık, 2010.

Kesgin, Bedrettin. “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, İş Ahlakı Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, Mayıs, 2011, Ss. 65-75.

Kızılkaya, Ahmet Ve Diğerleri. Türkiye’de Yoksulluk Algısı, Ankara, Anıl Grup Matbaacılık, 2010.

Kızmaz, Zahir. “Ekonomik Yapı Ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, Elazığ, 2003, Ss. 279-304.

Komamura, Kohei. The Working Poor, Borderline Poor And Developments In Public Assectence Reports, Pp. 77-83. (Çevrimiçi): http://Www.Jil.Go.Jp/English/JLR/Documents/2008/JLR20_Komamura.Pdf

Koray, Meryem. “Büyüyen Yoksulluk -Yoksunluk Sorunu Ve Sosyal Hakların Sınırları”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:42, Mart, 2010, Ss. 1-31.

Mosisa, Abraham T. “The Working Poor In 2001”, Monthly Labor Review, November/ December, 2003, Pp. 13-19.

Murat, Sedat & Levent Şahin. AB’ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İTO Yayın No: 2011-35, 2011.

Mütevellioğlu, Nergis & Sayım Işık. “Türkiye Emek Piyasasında Neoliberal Dönüşüm”, Küreselleşme, Kriz Ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm, Der: Nergis MÜTEVELLİOĞLU & Sinan DÖNMEZ, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, Ss. 159-204.

Osmani, S. R. Exploring The Employment Nexus: Topics In Employment And Poverty, A Report Prepared For The Task Force On The Joint ILO-UNDP Programme On Employment And Poverty, UNDP, New York, ILO, Geneva, 2002.

Özku, Metin. “Küreselleşme, Neo-Liberalist Uygulamalar, Yoksulluk Ve Toplumsal Sorumluluk”, Journal Of Azerbaijani Studies, Volume: 12, Numbers: 1-2, Pp. 622-649.

Özdemir, Süleyman. Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, 2. Bs., İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İTO Yayın No: 2007-57, 2007.

Peña-Casas, Ramón & Mia Latta. Working Poor In The European Union, European Foundation For The Improvement Of Living And Working Conditions, Dublin, 2004.

Sapancalı, Faruk. “Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri”, Çalışma Ve Toplum Dergisi, Sayı: 3, 2005, Ss. 51-106.

Şahin, Levent & Kadir Yıldırım. “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Modeli: Bangladeş Ve Türkiye Uygulamaları”, Güncel Sosyal Politika Tartışmaları, (Cahit Talas Anısına), Yayına Haz.

Berrin CEYLAN-ATAMAN. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 595, Ankara, 2007, Ss. 563-599.

Seçer, Barış. “Amerika Birleşik Devletlerinde Çalışan Yoksullara Yönelik Sosyal Refah Politikaları”, Kamu-İş Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, 2007, Ss. 137-164.

Şenkal, Abdülkadir. Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, 1. Bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2005.

Senses, Fikret. Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, 4. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Taşçı, Faruk. “Yoksulluğa Ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları”, Sosyal Siyaset Konferansları, 57. Kitap, İ.Ü. Yayın No: 4872, İktisat Fakültesi Yayın No: 604, İstanbul, 2009, Ss: 481-514.

Temiz, Hasan Ejder. “Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin Ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması”, Çalışma Ve Toplum Dergisi, Sayı: 2, 2004, Ss. 55-80.

Uzun, Ayşe Meral. “Yoksulluk Olgusu Ve Dünya Bankası”, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003, Ss. 155 – 173.

UNDP; Human Development Report 2011: Sustainability And Equity: A Better Future For All, New York, Macmillan Publishers Limited, 2011.

Wagle, Udaya R. “Working Poverty In Michigan, 1998/1999 And 2007/2008: Changes In The Magnitudes And Policy And Socio-Demographic Determinants”, The Social Science Journal, 48, 2011, Pp. 193-212.

İnternet Erişim Adresi (Çevrimiçi): [Http://Web.Worldbank.Org](http://Web.Worldbank.Org), (10.04.2012).

İnternet Erişim Adresi (Çevrimiçi): [Http://Data.Worldbank.Org/Topic/Poverty](http://Data.Worldbank.Org/Topic/Poverty), (10.04.2012).

İnternet Erişim Adresi (Çevrimiçi): [Http://Hdr.Undp.Org/En/Statistics/Mpi/](http://Hdr.Undp.Org/En/Statistics/Mpi/), (10.04.2012).